

ПРОБЛЕМА КОНСТРУКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ СУГЕСТІЇ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Розглянуті психологічні механізми конструктивного використання сугестії у педагогічному процесі. Показано, що провідним фактором підготовки майбутніх викладачів до конструктивного використання сугестії є цілеспрямований розвиток у них сугестивної культури.

Класичними соціально-психологічними способами впливу у суб'єкт-суб'єктній взаємодії є такі: емоційне зараження, наслідування, переконання і навіювання. Будь-який із цих способів впливу може бути використаний у професійній праці педагога.

Б.Ф. Ломов також розглядає емоційне зараження, наслідування, переконання і навіювання у якості “основних способів (або механізмів) соціального розвитку індивідів” [5, 181], а емоційне зараження і навіювання трактуються як “феномени..., що виникають у спільній діяльності і впливають на її структуру і динаміку” [5, 238]. Г.М. Андрєєва відзначає, що на соціально-психологічному рівні навіювання вивчене ще в недостатній мірі, хоч “сам феномен навіювання, “сугестія” як соціально-психологічне явище має глибоку специфіку...” [1, 161].

В описових визначеннях сугестії вказується, що це процес впливу на психічну сферу людини, пов'язаний із зниженням свідомості й критичності при сприйнятті і реалізації змісту навіювання, із відсутністю цілеспрямованого активного його розуміння, розгорнутого логічного аналізу й оцінки у співвідношенні з минулим досвідом і даним станом суб'єкта. Зміст свідомості, засвоєний за механізмом навіювання, надалі відрізняється нав'язливим характером, дуже проблематично піддається осмисленню і корекції, представляючи собою сукупність “сугестивних установок”.

Останнім часом у роботах багатьох авторів функціонування свідомості і несвідомого співвідноситься відповідно із функціонуванням лівої (домінантної, “мовної”) і правої (субдомінантної, “немовної”) півкулі [2-4, 7]. С. Гілліген, узагальнюючи істотні ознаки у визначеннях свідомості і несвідомого різних авторів, відзначає, що свідомість атомістична, аналітична, чисельна, символічна, систематична, абстрактна, диференціальна, послідовна, позитивна, а несвідоме макроскопічне, синтетичне, конкретне, невербальне, аналогове, екзистенціальне, некероване, міфічне, метафоричне [4, 39].

У межах еріксонівського гіпнозу підвищена сугестивність завжди пов'язується з трансом (або гіпнотичним) станом. З цього погляду не існує ніякої різниці між навіюванням у стані свідомості й трансу: “Адекватно реагувати на навіювання означає бути загіпнотизованим. На думку авторів, неможливо реагувати на навіювання, якщо перед цим (або одночасно з цим) не ввійти в гіпнотичний транс” [8, 14-15].

У роботах сучасних авторів стан трансу розглядається як психологічний корелят дзеркальної моделі функціональної асиметрії мозку. Відзначається, зокрема, “що гіпнотична індукція веде до ослаблення лівої півкулі мозку (яка є відповідальною за раціональне мислення), примушуючи виконувати домінуючу роль праву півкулю (яка є відповідальною за враження й інтуїтивні процеси)” [9, 31].

Ослаблення функцій лівої півкулі супроводжується наступними регресивними явищами: зниженням орієнтованих дій суб'єктом психічної діяльності; регресією Я; регресією внутрішнього діалогу. У результаті на рівні спілкування такі внутрішні зміни приводять до

появи некритичності у сприйнятті, оцінці й переробці інформації, яка надходить від інших людей.

Посилення функцій правої півкулі супроводжується дисоціацією. С. Гілліген відзначає, що “несвідоме може функціонувати незалежно від свідомих процесів (звичайно, це називається дисоціативною обробкою інформації) і здатне на глибинні трансформаційні зміни” [4, 40]. Дисоціація пов’язана з появою спонтанної ідеодинаміки, ідеопластичності (підвищеної психофізіологічної реактивності), різноманітної трансової феноменології. У результаті на рівні спілкування такі внутрішні зміни приводять до появи співробітництва (піддатливості у засвоєнні й реалізації чужих ідей, готовності експериментувати з трансовою феноменологією) у стосунках між сугестором і сугерендом.

У сучасному педагогічному процесі спостерігається неоднозначне ставлення до сугестії. З одного боку, як педагогами, так і науковцями відзначається ефективність сугестопедичного методу в освіті, що виявляється у наступних його перевагах: 1) ефективній допомозі у засвоєнні великої кількості інформаційних одиниць; 2) сприянні активізації мотивації навчання; 3) оптимізації фізичного та психічного станів; 4) мобілізації схованих резервів; 5) знятті психологічних бар’єрів у спілкуванні тощо. При цьому викладач, який працює за іноваційними методиками, повинен бути гарним сугестором: уміти бути авторитетним та чарівним, емоційним та виразним, мати волюву, інтелектуальну та характерологічну перевагу над учнями, бути безпосереднім та вільним у діях, спокійним ззовні і всередині. Так, Н.Б. Мухоріна при вивченні проблеми формування сугестивних умінь у майбутніх педагогів підкреслює, що “однією з умов, що визначає процес формування сугестивних умінь, буде розвиток певних особистісних якостей, таких як воля та впевненість у собі, а також удосконалення педагогічної техніки, зокрема техніки мови” [6, 78].

З другого боку, як педагогами, так і науковцями також відзначається, що у стані підвищеної навіюваності учня може створюватися ситуація психологічного домінування педагога над учнем, яка доволіно чи мимовільно може використовуватися педагогом для маніпулювання дитячою психікою. Наприклад, на сьогодні розроблені окремі стислі спецкурси, які навчають прийомам навіювання та формують сугестивні уміння, у тому числі й у педагогів. Таке опанування сугестивними прийомами окремо від розвитку соціального інтелекту та духовного росту особистості педагога не завжди виправдано, адже вони можуть бути використані не у конструктивному руслі. У педагогічній практиці необхідно використовувати альтруїстичну сугестію, формування якої згадані вище курси не можуть гарантувати. Саме тому можна зробити висновок, що спеціально навчати сугестивним прийомам потенційного викладача без розвитку у нього моральної спрямованості загрозовано, адже здобуті навички та вміння можуть використовуватися ним у маніпулятивних цілях.

З нашого погляду, для забезпечення конструктивного використання педагогом сугестії у педагогічному процесі необхідним є, по-перше, цілеспрямований розвиток у нього сугестивної культури, по-друге – розвиток в учнів психологічних механізмів протидії маніпулятивній сугестії викладачів. Ми розглядаємо психологічну культуру особистості як складову частину базової духовної культури особистості, що дозволяє людині ефективно самовизначатися і самореалізовуватися у житті, сприяє її успішній соціальній адаптації, саморозвитку і задоволенню життям. Психологічна культура включає грамотність і компетентність у психологічному аспекті розуміння людської сутності, внутрішнього світу людини і самої себе, людських відносин і поведінки, гуманістично-орієнтовану ціннісно-смыслову сферу (прагнення, інтереси, світогляд, ціннісні орієнтації), розвинену

рефлексію, а також творчість у власному житті. Сугестивна культура є окремим видом та водночас окремою складовою психологічної культури особистості.

У структурі сугестивної культури викладача ми розрізняємо наступні складові: 1) інтенціональну підсистему; 2) когнітивну підсистему; 3) операційну підсистему. Змістом інтенціональної підсистеми є ціннісно-мотиваційна спрямованість викладача на певний тип сугестивної взаємодії з учнем. Змістом когнітивної підсистеми є знання та когнітивні процеси, які супроводжують процес педагогічної сугестії. Змістом операційної підсистеми є вміння та навички сугестивного впливу у педагогічному процесі.

Зміст інтенціональної підсистеми є провідним у визначенні рівня конструктивності використання сугестії педагогом. При цьому інтенціональна підсистема представлена трьома групами стратегій сугестивної взаємодії: 1) конструктивними стратегіями (альтероцентристською, саморозвитку, кооперативною); 2) неконструктивними стратегіями (уникнення, поступки, компромісу); 3) деструктивними стратегіями (домінуванням, суперництвом, маніпулюванням).

Отже, спеціальне навчання майбутніх педагогів сугестивному впливу має базуватися на розвитку в них конструктивних стратегій сугестивної взаємодії. Когнітивна ж та операціональна підсистеми сугестивної культури мають розвиватися на базі вже сформованої у них конструктивної спрямованості сугестивної взаємодії.

Розвиток в учнів психологічних механізмів протидії маніпулятивній сугестії викладачів передбачає формування у них умінь контрсугестії. Б.Ф. Поршнев називає контрсугестію негативною реакцією на сугестію, завдяки якій людина може уникати небажаних для себе впливів. Контрсугестія пов'язана з недовірою до інформації, непокорюю щодо панівного стану речей, вона зумовлює народження суб'єктності, незалежності особистості, є знаряддям здійснення змін у суспільстві. Тому контрсугестія як захист від небажаних впливів має бути доступною учням.

Таким чином, конструктивне використання сугестії у педагогічному процесі передбачає розвиток сугестивної культури у викладачів та контрсугестивної культури в учнів.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология: Учебник. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: МГУ, 1988. – 432 с.
2. Бендлер Р., Гриндер Д. Паттерны гипнотических техник Милтона Эриксона. – Сыктывкар: ФЛИНТА, 2000. – 184 с.
3. Заика Е.В., Церковный А.А., Церковная М.В. Функциональная асимметрия мозга человека. – Харьков: ХГУ, 1992. – 76 с.
4. Гиллиген С. Терапевтические трансы: Руководство по эриксоновской гипнотерапии. – М: КЛАСС, 1997. – 416 с.
5. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – 444 с.

6. Мухорина Н.Б. Формирование суггестивных умений у будущих учителей в процессе изучения педагогических дисциплин: Дис. ... канд. педагогических наук: 13.00.07. – Коломна, 2003. – 178 с.
7. Ротенберг В. Сновидения, гипноз и деятельность мозга. – М: РОИ, 2001. – 256 с.
8. Эриксон М., Росси Э., Росси Ш. Гипнотические реальности: Наведение клинического гипноза и формы косвенного внушения. – М: КЛАСС, 1999. – 352 с.
9. Япко М.Д. Введение в гипноз: Практическое руководство. – М, 2002. – 191 с.

Summary

S. Nikolaenko. A problem of the rational use of suggest in a pedagogical process.

The article deals with the constructive suggestive education application.

Рукопис надіслано до редакції 17.12.2007.

Ніколаєнко С.О. Проблема конструктивного використання сугестії у педагогічному процесі / С.О. Ніколаєнко // Сучасна картина світу: природа, суспільство, людина : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – С. 229-233.